

YABANCI ÜLKELERDE YAŞAYAN İKİ DİLLİ TÜRK ÇOCUKLARININ PROBLEMLERİ VE BU PROBLEMLERE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ (ALMANYA ÖRNEĞİ)

PROF. DR. ABDURRAAHMAN GÜZEL*

*"Dilsiz bir millet, kalpsiz bir millettir."
Gal atasözü*

Bilindiği gibi yurt dışına "Türk beyin göçü", yıllar evvel başlamış iken, "Türk beden-işçi göçü" de 1960'lı yıllarla beraber devam etmiştir. Bu dönemden itibaren Avrupa'nın bütün devletlerine göçen bu insanlar, ilk dönemde "*birinci kuşak*" olarak orada kalmışlar, müteakip dönemlerde ise bunların Türkiye'de ilk ve ortaöğrenimini yapanların gelmesi ile "*ikinci kuşak*" olarak adlandırılarak yurt dışına gitmişlerdir. Bu ikinci kuşağın çocukları ve müteakip nesiller de *üçüncü, dördüncü, beşinci kuşakları* meydana getirmişlerdir.

İşte bu "Türk beyin göçü"nü oluşturan Türk vatandaşlarının; bulunduğu yabancı bir topluma intibakları, dinî ihtiyaçlarının giderilmesi bağlamında mekân temini, ana dillerinin ve millî kültürlerinin sağlam bir şekilde verilmesi, sosyal problemlerin halledilmesi vb. sorunların olduğu hepimizce malumdur. Ama bu sorunların kaynağı, misafir olarak gidilen ülkenin *entegrasyon* yerine *asimilasyon* politikası yürütmesi, toplum yapısının farklı olması gibi unsurlardan da bizim toplumumuzun içinde bulunduğu toplumu benimsememesinden veya benimsemeye ihtiyaç duyamamasından da kaynaklanabilir. Sorun her neden kay-

* Başkent Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölüm Başkanı.

naklanırsa kaynaklansın, sonucunda Türk vatandaşları *misafir işçi* etiketiyle karşılaşmakta ve buldukları toplumla kaynaşamamaktadır.

Söz konusu sorunları en aza indirmek için belirli kurumların yurt içinde ve dışında çalışmalar yapması gerekmektedir. Bu cümleden olarak yurt dışındaki bu insanlarımız için kurumlar bazında “Millî Eğitim Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, TİKA, Kültür Bakanlığı, Yunus Emre Vakfı, Avrupa Konseyi ve Ulusal Ajans, Devlet Planlama Teşkilâtı ve diğer kurumlar” tarafından birçok uluslararası resmî veya özel projeler yürütülmektedir.

Biz bu yazımızda, yurt dışında yıllardır kalan Türk ailelerinin çocuklarını Türkçe ve Türk kültürü bakımından bilgilendirmeyi hedefledik. Akademik bazda “iki dilli Türk çocukları” için üniversitelerimizin *Eğitim Fakülteleri Türkçe Eğitimi Bölümlerinde* 1980’li yıllardan bu yana “*iki dillilere Türkçe öğretimi*” adıyla “lisans, yüksek lisans ve doktora” derslerini Gazi ve Başkent Üniversiteleri vermektedir.

İki dillilerle ilgili bu çalışmalar; Kanada, İngiltere, İsveç gibi ülkelerde *entegrasyon* amaçlı olarak 1970’li yıllarda başlamıştır. Almanya’da ise; başlangıçta umursamazlık, fakat 1990’lı yıllardan sonra *asimilasyona* yönelik yapılanmaya başlanıldı. Bu cümleden olarak son zamanlarda, Almanya’da yaşamak isteyen yabancıların, özellikle de Türkler’in her hâlükârda Almanca bilme mecburiyetleri *Kanun’a* bağlandı. Bu kanunlaşma mecburiyeti, elbette ki doğrudan doğruya olmasa da, dolaylı olarak bir asimilasyon politikasıdır. Hâlbuki biz, bu konuda daha da duyarlı olarak ilk çalışmaları 1970’li yıllarda başlattık. Şu an Türkiye’de iki dillilik kavramının açılımına yönelik bir ortak payda belirlenememiştir. Şahsen, 1970’li yıllarda “misafir Türk işçi çocuklarının eğitimi”yle bizzat meşgul oldum. Bu konuda ilk önce yurt içi ve yurt dışında kongre, panel, sempozyum ve diğer bilimsel toplantılarda bildiriler sundum, Türk ve Alman üniversiteleri arasında “Kardeş Üniversiteler” oluşturarak bu “iki dilli Türk çocuklarının problemleri”ni masaya yatırmaya çalıştım. Daha sonra da üniversitemizde “iki dillilere Türkçe öğretimi” dersini programlara ekledik.

Bilindiği gibi dil, insanlar arasında bir iletişim aracıdır. Yabancıların yeni bir topluma girdikleri zaman yaşayacakları problemleri çözecek olan anahtar, **dildir**. Yani topluma uyum sağlamak için ilk şart o toplumun dilinin öğrenilmesidir. Türkiye’den Almanya’ya giden işçilerimiz dil probleminin yanı sıra kültür problemiyle de karşılaşır. Ait oldukları toplumdan uzaklaşarak yaşama şekli, gelenekleri ve törelerini bilmedikleri bu topluma intibak sağlamaları oldukça güçtür. Aslında bir topluma intibak sağlamada en önemli araç dildir; Türk işçiler dil bilmedikleri için topluma uyum sağlayamazlar. Topluma uyum sağlayamadıkları için de ikinci sınıf insan muamelesi görürler. İşçilerimiz ve yakınları, Alman toplumuyla “*dil problemi*” yüzünden fazla kaynaşamamıştır. Bunun yanı sıra genç nesil Almancayı öğrenmiş, bu sefer de onlar Türkçeyi konuşamaz hâle

gelmiştir. Türk kültüründen uzakta oldukları için, ana dillerinden ve kendi kültür, örf, âdet ve geleneklerinden uzaklaşmışlardır. Öğrenimlerini bütünüyle Avrupa'da tamamlayan gençler, yaşadıkları ülkenin kültürünün etkisinde kalmış; Türk okulları olmadığı için Türkçeyi, Türk kültürünü öğrenememiş, Türkiye hakkında yeterli bilgiyi edinememiştir. Buradan hareketle yurt dışındaki Türklere yönelik olarak şöyle bir sınıflama yapabiliriz:

1. Kendini kurtarmış, giden nesil.
2. Üniversiteyi yurt dışında bitirip orada evlenip kalan nesil.
3. İlk, orta ve lise tahsilini yurt dışında yapan nesil.

Birinci sınıflamaya girenler, çocukları Türkiye'de liseyi bitirmiş ve Almanya'da üniversitede okuyan ailelerdir. Bunlar diğerlerine göre daha şanslıdır; çünkü çocukların ana dili eğitimleri tamamen bitmiş, Türk kültürünü sindirmişlerdir. İlk ve orta eğitimini yurt dışında yapan Türk çocukları Alman kültürünün tesirindedir.

Yabancı ülkelerde Türk okulları çoğunlukta olmadığı ve belirli sebeplerle tercih edilmediği için çocuklar, buldukları ülkenin okullarına girmektedirler. Türk çocuklarına yeterince Türkçe, Türk tarihi, din ve ahlak kültürü, Türk kültürü vb. dersler verilmemektedir. Çocuklar Türkçe öğrenemedikleri gibi Türkiye hakkında köklü bir bilgiye de sahip olamazlar. Bu konuda Alman hükümetinin ve Türkiye'nin bazı çalışmaları vardır. Göçmen çocuklarına karşı Alman eğitim sistemi pedagojik bir yaklaşımdan çok, sosyoekonomik nedenlerden dolayı siyasi düşüncelere dayanan bir yol haritası izlemektedir. Yabancı işçilerin varlığının Almanya'nın kültürel ve etkin kişiliği üzerinde olumsuz etki doğuracağı düşüncesi de yaygındır. Bu nedenle Alman makamları göçmen çocukları ile yerli halkın çatışmayacağı bir sistem yaratma yoluna gitmiştir (König,1987).

Almanya'da ilk ve orta dereceli eğitim sisteminde Türk öğretmenlerin bulunması şarttır. İki kültür arasında bocalayan neslin yanı sıra Türk kültüründen haberi olmayan nesiller yetişmiştir. Bunlar bulunduğu ülkenin dilini biliyorlarsa Türkçeyi bilmiyorlar; Türkçeyi biliyorlarsa Almancayı yeterince bilmiyorlar; yani iki dil ve iki kültür arasında kalıyorlar demektir.

Dil sorununu çözemeyen kişilerin diğer sosyal sorunlarına çözüm bulması çok zordur. Topluma uyum sağlamak için ilk önce o toplumun dilini öğrenmek gerekmektedir. Bu sosyal problemin üstesinden gelemeyen; fakat sosyalleşme, birlik olma gibi ihtiyaçlarını karşılamak isteyen Türkler gittikleri ülkelerde kendileri için mahalleler oluşturmuşlardır. Bu mahallelerde Türk aileleri dışında başka milletlerden insanlar oturmamaktadır. Bu durum, Türklere içinde yaşadıkları toplumdan uzaklaşmalarına, kopmalarına sebep olmuştur. Özellikle belirli bir yaşın üzerindeki insanlar için bu şartlarda dil öğrenmek mümkün olmamaktadır. Çünkü yaşanan bölgede günlük hayatta kullanılan dil Türkçedir. İnsanlar hemen hemen bütün ihtiyaçlarını Türkçeyi kullanmak suretiyle gidermektedir. Bu bölgesel yapılanmalar gidilen ülkenin insanları ile iletişim kurmaya ve etki-

leşim içine girmeye de mani olmakta, buna bağlı olarak topluma uyum güçleşmektedir.

Kendi oluşturdukları mahallelerde yaşayan Türkler gelenek, görenek ve hayat şekillerini burada Türkiye'deki gibi yaşatmışlardır. Ancak yaşadıkları toplumun gelenek, görenek ve hayat şekillerinden haberdar olmadıkları için bu hususlarda iki kültür arasında kalmış, çatışmalar yaşamışlardır. Bu şartlar altında topluma uyum sağlamaları da mümkün olmamıştır.

Almanya'da yaşayan bir Türk çocuğu Almanca'yı ana dili gibi öğrenebilir; Alman kültürünü de kendi kültürü gibi benimseyebilir. Önemli olan ailede (Türk) geçerli olan kültürle, çevrede (Alman) etkin olan kültür arasında ve ayrıca kişisel beklentilerle, her iki kültür çevresinin değerleri arasında bir denge bulmaktır¹. Şimdi bu proplemleri ve çözüm önerilerini kısaca vermeye çalışalım:

A. TÜRK ÇOCUKLARININ İKİ DİLLİLİKTE DOĞAN PROBLEMLERİ

Türk çocukları aile yanında Türkçe, sokakta ve okulda Almanca konuşurlar. Bunun için dillerinde bazı yetersizlikler olabilir. Bu yetersizlikler bazı kişilerde Türkçede, bazılarında Almancada görülebilir. Bazılarında ise her iki dilde de gözlenebilir. Bu açıdan Türk çocukları beş kategoride ele alınabilir²:

1. Yalnız Türkçeye hâkim olabilenler.
2. Yalnız Almancaya hâkim olabilenler.
3. Türkçeye hâkim olmakla birlikte Almancayı yetersiz derecede bilenler.
4. Almancaya hâkim olmakla birlikte Türkçeyi yetersiz derecede bilenler.
5. Hem Türkçeye hem Almancaya hâkim olamayanlar.

Gerçekte herhangi bir dile hâkim olabilme, Türk çocuklarında "işlev"e göre farklılık gösterir. Kişi bulunduğu duruma göre herhangi bir dilden birini seçer. Mesela, bir Türk işçisinin evde Türkçe, iş yerinde Almanca konuşması gibi. Bu işçi, işi ile ilgili konuları Türkçe konuşması durumunda, "yetersiz dil kullanımı" ile karşılaşabilir. İşle ilgili terimlerin Türkçe karşılığını bilmez. Mesela, iş yerinde her gün kullandığı "drillbohrer" 'matkap' kelimesinin Türkçe karşılığını bilmez. Evde bu kelimeyi kullanması gerekirse, "Bugün drillbohrer'i kırdım.", "Meister'le aramız bozuldu." şeklinde cümle kuracaktır.

Bu türden cümlelerdeki durumu, daha önce "seçme" terimiyle belirtmiştik. Yani iki dilli kişi, konuşurken bir metince her iki dilden de öğeler bulunabilir. Belli alandaki kavramları bir dil ile, diğer alandakileri başka bir dil ile anlatır. Tabii bu durum dillerdeki, söz varlığı yetersizliğini gösterir. Mesela Almanya'da yaşayan bir işçinin "işsizlik" kelimesini bilmemesi ya da kullanamaması, Türkçe söz varlığında önemli bir eksikliktir. Genellikle yapılan yanlış, bu kelimenin Almancasının kullanılmasıdır: "Beş aydan bari 'arbeitslost' parası alamıyorum."

Tüm yanlışlar birinci dilde görülmeyebilir. Kimi durumlarda birinci dil, ikinci dili etkileyebilir. Ancak göç sebebi ile yurt dışında bulunulduğundan, yabancı dil içinde Türkçe öğeler bulunma durumuna pek az rastlanır. Çünkü iletişimde bulunduğu kişiler bunu anlamayacak ve kabul etmeyecektir. Oysa iki Türk işçi aralarında Türkçe konuşurken metin içinde Almanca kelimeler kullanabilirler ve bu durum iletişimde önemli bir kayıp yaratmaz. Çünkü her iki fert de Almanca bilmektedir. Ancak bu bireylerin Almanca bilmeyen Türklerle olan konuşmalarında önemli iletişim bozuklukları yaratır. Bu türlü ana dili eksiklikleri sadece Almanya'da yaşayan Türklerde değil, diğer ilkelere yaşayan Türklerde de görülebilir. Mesela *Norman Jorgensen* adlı araştırmacının Danimarka'da yaptığı araştırmalar bu ülkedeki Türk çocuklarının önemli ana dili eksiklikleri olduğunu ortaya koymuştur. N.Jorgensen'in Türk çocuklarıyla yaptığı konuşmalarda bu çocukların önemli ana dili eksiklikleri olduğu saptanmıştır.

Bu araştırmada tespit edilen bir durumu aktarmaya çalışalım (Jorgensen, 19:50):

NJ: (...) *Ved du, hvat "Ceza" er?*

"Ceza" ne demek biliyor musun?

YK: *"Ceza", Ja*

"Ceza" evet.

NJ: *Hvad hedder det pa dansk?*

Danca'da ne demek?

YK: *Der er 0h hvis du oh*

Bu şey, eğer siz ... şey

Hvis du slaR hans piğe,

(bir süre bekleddikten sonra)

ikke ogsa , eller ...

eğer onun sevgilisine saldırırsanız, doğru mu? Veya...

Metinde görüldüğü gibi çocuk, Danca "**straf**: ceza" kelimesi ile Türkçe "ceza" kelimesi arasında ilgi kuramamaktadır. Bu durum, König'in yaptığı sınıflamadaki "*tabii iki dillilik*" durumunu kanıtlar. Hatırlanacağı üzere "*tabii iki dillilik*" durumunda iki dil arasında çeviri yapılamıyordu. Yukarıdaki örnekte de Türk çocuğu, "ceza" kelimesini, Danca'da karşılayamamaktadır. Bununla birlikte çocuk, "ceza" kelimesinin anlamını da bilememektedir. Tanımlamasında "bir kişinin sevgilisine saldırma" durumu söz konusudur. Belki bildiği bir kişi böyle bir durumla karşılaşmış ve sonunda cezalandırılmıştır. Böylece "ceza" kavramını bu bağlamda edinmiş olabilir. Danca "straf" kelimesini ise "ceza" kelimesi ile bağdaştıramamaktadır.

Yabancı ülkelerde yaşayan Türk çocuklarında büyük ölçüde kavram kargaşası vardır. Bu çocuklar, birçok Türkçe kelimenin manasını yanlış ya da eksik bilir. Bu eksiklikler dışında yukarıda bahsettiğimiz "*seçme*" hâlleri de görülebilir.

Birçok kavram Almanya'da öğrenildiği için bu kavramları gösteren kelimelerin Türkçelerini Türk çocukları bilmezler. Bazı hâllerde de Türkçelerini bildikleri hâlde Almanca "alışkanlıkları" olduğu için, cümle içinde Almanca kelime kullanmalarına çok rastlanır.

Şimdi Almanya'da yaşayan Türklerde görülen hatalı kullanımlara birkaç misal vermeye çalışalım:

Hatalı Cümleler	Doğrusu
Senin kaç hafta "Urlaub"un var?	<i>Senin kaç hafta tatilin var?</i>
Gelirken "Bulgaria"dan geçtik.	<i>Gelirken Bulgaristan'dan geçtik.</i>
"Krankschein"im gelmedi.	<i>Sevk kâğıdım gelmedi. "</i>
Meister" bana bugün çok kızdı.	<i>Ustabaşı bana bugün çok kızdı.</i>
Sen bu sene kaç mark "steuer" verdin?	<i>Sen bu sene kaç mark vergi ödedin?</i>
Ben iki aydır "arbeitslos"um.	<i>(Ben) İki aydır işsizim.</i>
Beş aydan beri "arbeitslos" parası alıyorum.	<i>Beş aydan beri işsizlik parası alıyorum</i>
"Weinachtsgeld" parası aldım.	Noel parası aldım.
Doktorumdan "überweisung" aldım	<i>Doktorumdan havale kâğıdı aldım.</i>
Gymnasium"dan biraz önce geldim.	<i>Okuldan (liseden) biraz önce geldim.</i>
Bu yıl "Hauptschule"ye başlayacak.	<i>Bu yıl ilkokula başlayacak.</i>
"Normaleweise", saat beş buçukta gelir ama ..."	<i>Normal şartlar altında (normalde), saat beş buçukta gelir ama...</i>
Gel, sana bir "Kaffee" "ausgeben" yapayım!	<i>Gel, sana bir kahve ısmarlayayım!</i>
"Klasse"den çıktı. Sonra nereye gitti, bilmiyorum.	<i>Sınıftan çıktı. Sonra nereye gitti, bilmiyorum.</i>

Şimdi sırası ile Türk çocuklarının Karşılaştıkları problemlerden; "kavram, terminoloji, kültür, eğitim, sosyal, aile ve konut problemleri"ni kısaca belirlemeye çalışalım:

Terminoloji Problemleri

İki dilli kişilerde, iki dilin birbirine karışma durumu gözlenebilir. Bu, bir dile ait özelliğin diğer dile aktarılmasıyla ortaya çıkar. Karışmanın saptanabilmesi için iki dilin de özelliklerinin ortaya çıkarılması gerekir.

Terminoloji problemleri içerisinde bir dilde olan kavramların diğer dilde olmaması, belirli jargonlara yönelik kelimeleri içselleştirememeye problemleri de dâhil edilebilir. Bunlar, özellikle yurt dışına eğitim amaçlı giden kitlenin karşılaştığı problemlerdir.

Kültür Problemleri

Başlangıcından itibaren Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının dil ve kültüre³ dayalı sosyal problemlerini tarihî mecrası içinde üç kategoriye ayırarak değerlendirmek, kuşaklar bağlamında bakış açısı oluşturmak için yararlı olacaktır. Bunlar sırasıyla şöyledir:

Birinci Kategori: Kültürleşmeyi kendi memleketinde (Türkiye'de) tamamlamış olan çocuk, kendi kimliğini, özellikle ailesi içinde ve aynı etnik grup için-

deki arkadaşlarıyla herhangi bir zorluğa düşmeden bulabilmektedir. Bu örnekte sosyallik ve iletişim, geniş bir alan içinde sürebilmektedir ve birey sınırlanmamıştır. Bu kategorideki çocuk, kimliğini yetişkinliğinden ve gençliğinden önce kendi etniği içinde bulmuş olduğundan Almanya'daki azınlık kültürünün teklifi olan "yabancı rolü"nü, Alman toplumunun yabancı olmayı, hem üstlenebilecek, hem de bundan tatmin olacaktır. Yabancı olmaktan dolayı duyulacak *psikososyal güvensizlik*, sanıldığı kadar da önemli değildir. Çünkü bu tip kendi sağlam kimliğini daha önce edinmiş olmaktadır.

İkinci Kategori: Kültürleşme sırasında Almanya'ya gelen ve sosyalleşmenin bu aşaması kırılmaya uğrayan çocuktur. İki dilli birey korkmaktadır ve daha önce belirtildiği gibi iki dildeki iletişim imkânları da sert şekilde sınırlanmıştır. Bu çocuğun, kimlik bulma çağında ülke değiştirdiği için, kimlik gelişimi olağanüstü bir durum olarak belirsizliklerle doludur. Gelişmesi tahmini ve aşağı-yukarı şeklinde nitelendirilmiştir. "Bir dil"i kaybetmek "bir dünya"yı kaybetmek anlamına gelmektedir. Bu yabancılaşma *Lengüistik alanına* giren bir konu ve kavram olarak, *psikososyal* bir rahatsızlık şeklinde tanımlanmaktadır. *Bilingualismus* (iki dillilik), "en alt düzeydeki entelektüel payla kişilik rahatsızlıklarının birbirine bağlantısı" kavşak noktası demektir. Bu durum, pek çok kişilik rahatsızlıklarının çıkış noktası olabilmektedir.

Üçüncü Kategori: Çocuk, Almanya'da doğmuş ya da Almanya'ya emzik çağında gelmişse, yani, kültür olayları Almanya'da gerçekleşmiş ise, güçlü olan Alman değerleri ve normları olmaktadır. Yabancı kültür elementleri ağır basmaktadır. Bu tipte, ana dili ikinci plana düşmekte, Almanca artık hâkim rol oynamaktadır. İki dilin birden özümsemesi ve çocuğun bu konudaki yeteneği, çevrenin hayati eksiklikleri içinde unutulup gitmekte, bu durumu da yine dilin özümsemesi sürecini etkilemektedir. Kuşkusuz, çocuğun dil özümsemesi üzerine ailenin etkisi de olmaktadır. Ancak, sosyalleşmenin araçlarının tüm ağırlığı babaevinin dışına kaymaktadır. Giderek artan bir şekilde akran gruplarının etkisi ağır basacak, Almanca birinci dil, Türkçe yabancı dil konumuna düşecektir. Dillerden hangisinin zamanla üstün geleceğine dair genel bir kural koymak son derece güç olmakla birlikte, çocuklar çok kolay fark etmektedirler ki ailelerinden edindikleri değerler ve normlar, çeşitli kültürel elementler kendileri için hiç de şart değildir. Babaevi dışında, bu değerler üzerinde ittifak etmek gerekli değildir. Sosyalleşmenin *ilk* (primer) ve *ikinci* (sekünder) aşamaları birbirinden koparak *iki dil, iki kültür ve iki odağa* bölünmüştür. Bu durum, onların kişiliklerinin gelişiminde ağır sonuçlar doğurabilmektedir.

Kuşaklar arasındaki dil ve kültür farklılıkları sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir.

Kuşaklar arasındaki *dil ve kültür farklılıkları* sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir. Prof. Dr. Lars Johanson'un bu konudaki değerlendirmeleri dikkate şayandır⁴. Almanya'ya giden Türkleri dil ve kültür bakımından daha önceki araştırmacılar gibi üç kuşağa *ayırılmış* ve özellikle üçüncü Kuşak Türk çocuklarının kullandığı dilin geçerli olması ve Türkçenin ancak annelere bağlılık yönünden kullanılma özelliğine sahip olması ve bu durumda Türkçenin Cermenleşme gibi bir tehlikeye kalabileceği endişesini ortaya atmıştır. Daha sonra Aytemiz'in⁵ ilköğretim çağındaki bazı öğrenciler üzerine yaptığı araştırmalar Johanson'un endişelerinin yerinde olduğunu göstermiştir.

Aytemiz'e göre, "Almanya'da doğup büyüyen, Alman okullarına devam eden Türk çocuklarının bugün kendi aralarında konuşurken dahi tercih ettikleri dil maalesef Almancadır. Johanson'un öne sürdüğü gibi Türkçe çok özel durumlarda tercih edilmekte, Türkçe sözlü ve yazılı anlatımlarda çok sayıda Almanca kelime ve terimlere ihtiyaç duyulmaktadır. Türkçenin ses yapısı ve yazım kuralları Almancanın tesirinde kalmış, yazılı anlatımlarda cümle yapısı Almanca cümle yapısına göre düşünülerek ortaya konmaktadır. 14-16 yaş gurupları Türk çocukları arasında "Türk atasözleri ve deyimleri" üzerine yaptığım araştırmalar Alman okullarına giden Türk öğrencilerin %60'ının Türk atasözü ve bilhassa Türk deyimlerinin karşılıklarını bilmediklerini kendi düşünce ve algılarına göre yorumladıklarını göstermektedir"⁶.

Her iki topluma uyum sürecinde dil ve kültürün önemi göz ardı edilemez bir gerçektir. Almanya'da yaşayan Türk çocuklarının dil ve kültür problemleri daha da çıkmaza girmeden bu konuda ciddi adımlar atılması gerekmektedir.

Eğitim Öğretim Problemleri

Eğitim ve Öğretim: Yurt dışında bulunan işçilerin büyük çoğunluğu, aile bütünlüğü ve çocuklarının istikbali, yani bir sanat ve meslek sahibi olması düşüncesiyle çocuklarını yanlarına almıştır. Bu düşünceden hareket eden işçilerin %90'ı başarıya ulaşmıştır.

Bilindiği gibi, çocukların eğitim-öğretim işleriyle daha çok devletin meşgul olduğu bir gerçektir. Yabancı ülkelerde *Türk okulları* olmadığına göre, çocuklar buldukları ülkenin okullarına gitmektedir. Yalnız, Türk çocuklarına bu öğrenimleri esnasında "Türkçe, Türk tarihi, yurt bilgisi, din dersi, Türk kültürü, vb." gibi dersler "Türk yetkililer" tarafından verilmelidir. Değilse çocuk, Türkiye hakkında köklü bir bilgiye sahip olamaz; sadece ismi "*Türk*" olarak kalır. Nitekim de bu böyle olmuştur. Ancak "korsan öğretmenler" in faaliyete geçtiği dönemlerde, yetkililerimiz uyanmamıştır. Bu uykulu dönemde, Almanya'da çeşitli "öğretmen gurupları" ortaya çıkmıştır. Alman yetkilileri bu hususta daha ciddi bir tavır takınarak Türk çocuklarına "Türkçe, Türk tarihi, Türk kültürü, İslam dini vs. derslerinin hocalarını kendileri yetiştirmeye başlamıştır.

Eyalet meclislerinde ve üniversitelerde Türk çocuklarının eğitim ve öğretimi ile ilgili bürolar ve kürsüler kurulmuştur. Günlük ve geleceğe matuf olmak üzere, Türk çocuklarının eğitim ve öğretimi ile ilgili projeler tanzim edilmiştir. 1984 yılı

istatistiklerine göre Almanya'da, ilk-orta-lise ve yüksek- öğretimde⁷ "bir buçuk milyonun üzerinde Türk çocuğu" bulunmakta; bunların hepsi öğrenimlerini tamamlamaya çalışmaktadır.

Giessen Üniversitesinde ve diğer üniversitelerde bu hususla ilgili kürsüler devamlı çalışmaktadır. Paneller, sempozyumlar, kurslar tertip edilmekte böylece geleceğe matuf planlar da hazırlanmaktadır.

Türk işçilerinin kendi aralarındaki sosyal dayanışma neticesinde "öğretmen temini"nde müessir oldukları gibi okul aile birliklerinde de söz sahibi oldukları bir gerçektir. Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki yabancı ülkelerde bulunan Türk işçileri, çocuklarının eğitim ve öğretim işlerini daha düzenli bir hâle getirebilmek için toplu hâlde hareket etmektedir. Gerekli zaman okul, öğretmen, kitap, kurs, panel, millî günlerin kutlanması, millî piyeslerin temsili vs. hepsini kendileri temin etmektedirler. Bu hususa gönül vermiş Alman makamlarınca görevlendirilmiş birkaç Türk öğretmeni de gördüm ki gurur duydum. Yalnız Millî Eğitim Bakanlığı müşavirlerinin aktif faaliyetleri artmalıdır.

Ana dilinde henüz düşünme süreci geliştirilmeden, yetersiz düzeyde olan Almancayla okulda eğitim-öğretime başlamak zorunda kalan öğrenciler, bu ters yönlendirme nedeniyle eğitimden mahrum kaldıkları gibi, psikolojik çelişkilerin de önü açılmakta ve kişilik problemlerine düşmektedirler.

Çocuklar, olayların kendine özgü özellikleriyle kendi görüşlerini sistematize edebilir. Gördükleri ve yaşadıkları olayları kendi ana dillerinde ifadesini formüle edebilirler, fakat Almanca dil materyali bu iletişimi ve operasyonu gerçekleştirmek için yeterli değildir. Almancayla bu gelişime temel teşkil edecek oranda hâkim değillerdir. Doğal olarak okulda okutulan Almanca derslerinin akademik gelişmeyi yönlendirecek tek ortam olması, öğrencinin bu umutsuzluktan kurtarılmasının arka planında dilin özümsemesi olayı olarak bakılsa da bu önemli ihtiyaç, okul öncesinde zaten eksikti, bu eksiklik okul sırasında da devam etmekte; bu da öğrencide idrakin gelişmesini durgunlaştırmaktadır. Çünkü bunu geliştirmenin ortamı yoktur. Somut tecrübenin ve elementler arası ilişkinin pratik algılama ve organize etme yeteneği, yani genelleme süreci ciddi olarak yıpranmıştır. Konuşma imkânı ve yeteneği azalmıştır ve günlük kavramları teşkil edecek operasyon olumsuz şekilde etkilenmiş olmaktadır.

Öğrencilerin bilgi alışverişleri normal olarak ders saatlerinde ve Almancayla gerçekleşmek zorundadır⁸. Yoğun bir öğrenme, araştırma ve düşünme sürecinde başarılı bir katılma nasıl mümkün olabilecektir? Ana dilindeki dil ve idrak gelişiminin sınırlanması ve engellenmesi Almancaya aktarılarak telafi edilemeyecektir. Öğrencide şu veya bu dilden önce, eksik olan "tasarım"dır. Buna paralel olarak idrakin gelişimi de sekteye uğramaktadır. Her Alman okulunda moda hâline gelen ve her gün başvuru zekâ testleriyle Türk çocuklarının Alman akranlarından % 20-25 daha az zeki bulunmasındaki hikmetin bir yüzü de böylece açıklık kazanmaktadır.

Abalı⁹, bu konudaki açmazı bütün çarpıklığıyla dikkatlere sunmuştur. "Şu anda ilkökula giden üçüncü kuşak Türk çocukları hakkındaki ilk izlenim, onların Almancayı ana dili gibi konuştuğu yönündedir. Gerçekten de dil uzmanı veya

eğitimci olmayan birisini yanıltan izlenim, sözlü Almancayla ilgilidir. Fakat okulda gerekli olan yazılı Almancayla, konuşma dili olarak kullanılan Almanca arasında fark vardır. Bu fark kendisini özellikle Türk çocuklarının Almanca yazı- larında ve kelime hazinesi-testlerinde belli etmektedir. Üçüncü kuşak Türk çocuklarının Almanca dersinden aldığı notlar, Alman öğrencilerinin aldığı notlardan ortalama 1 not daha düşüktür. Yani ortalama bir Alman öğrencisi Almancadan 2 (iyi) alıyorsa, Türk çocuğunun aldığı not, 3'tür (orta). Almanca dil becerilerindeki bu eksiklik ilkokulda pek belli olmamaktadır. Fakat ilkokul yıllarında Almanca eksikliği giderilmezse, ortaöğretimde problem gitgide büyümekte ve diğer derslerdeki başarıyı da olumsuz yönde etkilemektedir.

Almanya'da ilkokul çağındaki bütün çocuklar okula gitmek zorunda olduğu ve okula gittiği için burada okullaşma sorunu yoktur. Sorun, ilkokul çağındaki Türk çocuklarının ne kadarının engelli çocuklar okuluna gönderildiğidir. Bu bağlamda, engelli denilen çocukların özürülülük derecesini objektif olarak ölçtüğü söylenen testler önem kazanmaktadır. Türk çocuklarına uygulanan bu testlerin dil ve kültürle ilgili bilgi ve becerileri ölçmediği söylenmektedir. Yani Almanca bilen Türk çocuğunun da bilmeyen Türk çocuğunun da bu testlerde hemen hemen aynı başarıyı ve başarısızlığı göstereceği iddia edilmektedir. Bilimsel açıdan çok tartışmalı olan bu iddia, bazı Türk çocuklarının gereksiz yere engelli çocuklar okuluna gönderilmesine yol açmaktadır.

Bu sorun birkaç yılda bir toplanan Türk-Alman Karma Eğitim Komisyonunda da ele alınmış ve çözüm olarak testlerin yapılışı sırasında bir Türk öğretmenin veya psikologun hazır bulunması, tavsiye kararı olarak benimsenmiştir. Fakat bu komisyon sadece tavsiye kararı alabildiği ve eyaletler eğitim konusunda özerk oldukları için bu karar her yerde uygulanmayabiliyor.

Her ne kadar özürlü çocuklar okuluna giden çocukların tekrar normal okula dönmesi teorik olarak mümkünse de pratikte bu az rastlanan bir durumdur. Özürlü çocuklar okuluna giden çocuk, zamanla özürülülerin davranış biçimini alışkanlık hâline getirebilmektedir. Yine teoride özürlü çocuklar okuluna giden bir çocuğun her türlü ortaöğretim diploması alması mümkündür. Fakat gerçekte özürlü çocuklar okuluna gidenler okul çıkış belgesi veya en fazla *Hauptschule Diplomasi* ile yetinmek zorunda kalmaktadırlar".

Sonuç olarak, bu çocukların çoğunun yapılan testteki kültür ağırlıklı soruların çoğunlukta olması yüzünden yanlış değerlendirmeye bu okullara gönderildikleri tespit edilmiştir. Bu yanlışlığı önlemek için; uygulanacak testlerin Almanca-Türkçe olarak hazırlanması, bir Türk öğretmenin de hazır bulunup sonucun TC. Konsolosluklarına bildirilmesinin uygun olacağını düşünüyoruz. Burada Türk çocuklarına sorulan sorulardan birkaç örnek verelim:

1. Aşağıdakilerden hangisi önce eve girer?

a) Baba, b) Anne, c) Çocukların en küçüğü, d) Abla

Türk çocuğu tabii olarak hemen (a) şıkkını seçiyor. Çünkü töresinde baba önden yürüyebilir. Hâlbuki Alman kültüründe cevap (b)'dir, kadına öncelik tanır.

2. Aşağıdaki hayvanlardan hangisi evde beslenemez?

a) Tavuk, b) Tavşan, c) Domuz, d) Fil

Türk çocuğu, inancı gereği (c) yani “domuz” şıkkını seçerken, doğru cevap Alman’a göre (d)’dir. Çünkü fil evde beslenemez, ama domuz onlarca eti yenen evcil hayvandır.

Sonuçta buna benzer sorularla Türk çocuklarına geri zekâlı damgası vurulup *Sonderschule*’lere gönderilmektedir.

Sosyal Problemler (Topluma İntibak Problemleri)

Yurt dışına giden Türk işçilerinin önemli sosyal problemlerinin başında dil ve topluma intibak edememe gelmektedir. Yabancılar yeni bir topluma girdiklerinde en önemli sorunları dil olagelmıştır. Dil sorununu çözemeyen kişilerin diğer sosyal sorunlarına çözüm bulması çok zordur. Topluma uyum sağlamak için ilk önce o toplumun dilini öğrenmek gerekmektedir. Ancak, yurt dışına giden Türkler gittikleri ülkelerde kendileri için Türk mahalleleri oluşturmuşlardır. Bu mahallelerde Türk aileleri dışında başka milletlerden insanlar oturmamaktadır. Bu durum, Türklerin içinde yaşadıkları toplumdaki uzaklaşmalarına, kopmalarına yol açmıştır. Özellikle belirli bir yaşın üzerindeki insanlar için bu şartlarda dil öğrenmek mümkün olmamaktadır. Çünkü yaşanan bölgede günlük hayatta kullanılan dil Türkçedir. İnsanlar hemen hemen bütün ihtiyaçlarını Türkçeyi kullanmak suretiyle gidermektedir. Bu bölgesel yapılanmalar gidilen ülkenin insanları ile iletişim kurmaya ve etkileşim içine girmeye de mani olmakta, buna bağlı olarak topluma uyum güçleşmektedir.

Avrupa’daki Türk işçileri dil probleminin yanı sıra kültür problemi de yaşamıştır. Kendi oluşturdukları mahallelerde yaşayan Türkler gelenek, görenek ve hayat şekillerini Türkiye’deki gibi yaşatmışlardır. Ancak yaşadıkları toplumun gelenek, görenek ve hayat şekillerinden haberdar olmadıkları için bu hususlarda iki kültür arasında kalmış, çatışmalar yaşamışlardır. Bu şartlar altında topluma uyum da mümkün olmamıştır.

Topluma uyumda yaşanan problemler çeşitli Avrupa ülkelerindeki resmî makamlarca Türkler aleyhinde kullanılmaktadır. Çıkarılan kanunlarla Türkiye’den gelecek yeni vatandaşların gidilen ülkenin dilini öğrenmeleri zorunluluğu getirilmiştir.

Avrupa’ya göç eden Türk işçileri yerel dilleri bilmedikleri, topluma uyum sağlayamadıkları için ikinci sınıf vatandaş durumuna düşmüştür. Buna karşılık genç nesil, Almancayı öğrenmiş ancak bu sefer de Türkçeyi, Türk kültürünü, gelenek ve görenekleri öğrenememiştir. Öğrenimlerini bütünüyle Avrupa’da tamamlayan gençler, yaşadıkları ülkenin kültürünün etkisinde kalmıştır. Türk okulları olmadığı için Türkçeyi, Türk kültürünü öğrenememiş, Türkiye hakkında yeterli bilgiyi edinememiştir.

Almanya’da yaşayan bir Türk çocuğu Almancayı ana dili gibi öğrenebilir. Alman kültürünü de kendi kültürü gibi benimseyebilir. Önemli olan ailede (Türk) geçerli olan kültürle, çevrede (Alman) etkin olan kültür arasında ve ayrıca kişisel beklentilerle, her iki kültür çevresinin değerleri arasında bir denge bulmaktır¹⁰.

Türkler göçebe, yaşamaya alışkın bir millettir. Tarihî seyir içinde, geçimlerini sağlamak için Anadolu'nun dört bir yanına göç edenler çok olmuştur. Son 40-50 yıl içinde ise yurt dışına göç başlamıştır. Bunu bir noktada "iş gücü" nün yurt dışına "göçü" diye tanımlayabiliriz. İş gücü göçü, dört grupta incelenebilir:¹¹ işçiler, işçi çocukları, aydınlar, öğrenciler. İşçiler çalıştıkları ülkedeki durumları açısından ise üçe ayrılır: göçmen işçi (Auswanderung sarbeiter), misafir işçi (Gastarbeiter), kaçak işçi (Schwarzarbeiter).

İşçilerde meydana gelen sosyal problemlerin başında dil, topluma intibak, aile problemleri, konut ve yerleşim problemleri gelir. Fakat konumuz gereği bizce en önemli problemlerden biri dilin yanı sıra topluma intibaktır.

Yabancı işçilerin, hususiyile Türk işçilerinin gittikleri ülkelerde karşılaştıkları ikinci önemli problemlerden biri de buldukları toplumla **kaynaşamayış-**

İşçilerde meydana gelen sosyal problemlerin başında dil, topluma intibak, aile problemleri, konut ve yerleşim problemleri gelir. Fakat konumuz gereği bizce en önemli problemlerden biri dilin yanı sıra topluma intibaktır.

ları, bütünleşemeyişleridir. Zira dil, din, kültür, âdet, gelenek, töre, giyim-kuşam, günlük yaşayış, ekonomik gelişmelerdeki farklılıklar vb. gibi hususlar, bütünleşmede en önemli faktörlerdir. Yabancı ülkelerde bulunan işçilerimizin çoğu o ülkelerde, yepyeni bir cemiyetle karşılaşmıştır. Hatta bunların büyük bir kısmı, Türkiye'deki büyük şehirleri bile görmeden doğrudan Almanya'ya gitmişlerdir. Daha akarsuyu derelerde görürken bulunduğu ülkede akarsu evine gelmiştir. Bunlar birdenbire makineleşmiş bir sisteme geçince bocalamışlardır. Yemede içmede, temizlik hususlarında ise hâlâ uyum sağlayamamışlardır. Dil problemleri beraberlerinde olduğu için onlarla kaynaşma mümkün olmamıştır. Dolayısıyla Türkler kendi aralarında gruplaşmaya, bütünleşmeye, mahallîleşmeye, cemiyetleşmeye gitmiştir. Türkler ve Almanlar; aynı toplum, mekân ve sosyokültürel hayat içinde birbirinden ayrılmış, birbirleriyle çok az temasta bulunan "parelel toplumlar" oluşturmuştur.¹² Bu durum Almanya'da kendini kuvvetle gösterir, bununla birlikte diğer AB ülkelerinde de bir yanını bizim oluşturduğumuz paralel toplumlar oluşmaktadır.

Bilhassa Orta Avrupa ülkelerine giden işçiler, gittikleri ülkeler hakkında hiçbir bilgiye sahip olmamaları, gittikleri ülkenin toplumu ile bütünleşmeye uyum sağlamalarını uzun süre engellemektedir. Bunun en müşahhas örneğini Federal Almanya'da bulunan Türk işçilerinde görebiliriz.

Mesela Batı Berlin'deki utanç duvarının sınır tarafı Kreuzberg semti, Almanlar tarafından tamamen terk edilmiştir. İşte burası şimdi bir "Türk mahallesi" hâlinindedir. Burada Türklerden başka kimse oturmaz. 120 bin civarında Türk'ün bulunduğu Batı Berlin'in bu semti "Küçük İstanbul" olarak da adlandırılmıştır. "Türkischer Basar"ları da yine aynı kişilerin ticarethaneleridir. Hepsi buralardan

alışveriş eder. Diğer şehirlerde de aynı gruplaşmayı görmek her zaman mümkündür. Bu da gösteriyor ki Türkler, buldukları ülkenin halkı ile genelde bütünleşemeyip ancak kendi aralarında bütünleşebiliyorlar. Eğer işçilerden bazıları Alman ve Türk toplumuna uyum sağlayamazsa o zaman ruhi bunalımlar ortaya çıkıyor. Bu bunalımlar neticesinde intihar edenler de oluyor. Bizzat benim sınıf arkadaşım böyle bir bunalım neticesinde intihar etti. İşçilerden de böyle bunalımlar neticesinde intihar edenlerin sayısı bir hayli kabarıktır. Eğer işçiler böyle bir felaketten kendilerini kurtaramaz, Türkiye'ye döndükleri zaman da bu ruhi bunalım devam ederse, yani Türk toplumu içinde de yabancılaşmaya giderlerse bunun neticesi hiç de müspet olmamakta; hadiseler ölümle neticelenmektedir.

Bu işçiler gittikleri ülkelerde yabancı olmanın ezikliğini duyup manevi yalnızlık çekmekte bu da onların millî ve dinî davranışlarını kamçulamakta ve gittikleri ülkelerde âdeta koloniler biçiminde toplu hâlde yaşamaktadırlar. Çünkü bunlara "misafir işçi" gözüyle bakılmaktadır. Bu sıfat onları buldukları toplumdan uzak tuttuğu gibi o toplum da bunlara "gelip geçici insanlar" şeklinde baktıkları için bütünleşme olamamaktadır. Hatta hükümetler bu işçilerin kendi ülkelerine hemen dönmeleri için alenacele kanunlar çıkarmışlardır. Bu vesile ile 1984 yılı itibarıyla Almanya'dan Türkiye'ye 250 bin civarında işçi kesin dönüş yapmıştır. Bunların haklarının pek çoğu, Almanya'da kalmıştır. Şimdi de "Konut Kredisi" adı altında bir kanun çıkarmaktadır. Böylece geride kalan kısmının da kesin dönüş yapmalarını temin etmeye çalışmaktadırlar.

Almanya'da ve Avrupa ülkelerinin çoğunda yaşayan Türk gençleri içine düştükleri eğitim karmaşasında kendilerini gerektiği gibi geliştirememekte ve karşılaştıkları ayrımcılık neticesinde işsizlikle de boğuşmaktadır. İşsizlik uyumu zorlaştırmakta ve topluma karışamayan gencin bunalımı artmaktadır. Gençler işsizliğin verdiği arayış içinde yanlış yollara sapabilmektedir. *İşsizlik, gençlerin suç ortamlarına itilmesine ve kendilerinden menfaat sağlamak isteyen grupların ağına düşmesine sebep olabilir. Bu gençler gerçekçi eylemler yerine alkol, kumar eroin gibi kötü alışkanlıklar edinebilir ve suç işlemeye sürüklenebilir. Toplumun rahatsız eden bir konuma itilen gençler eğitim ve iş bulmada karşılaştıkları ayrımcılık ve ayrıştırmayı kabullenemez. Toplumun hâkim kültürünün yanında kendi kültüründen de ayrılarak alt kültürler oluşturmakta, bu da kültür çatışmalarında ve uyum sorununda belirleyici rol oynamaktadır.*¹³

Aile Problemleri

Yurt dışında bulunan işçilerin önemli problemlerinden biri de ailelerin parça parça yaşamasıdır. Bunları parçalardan bütünleşmeye götürmek şarttır ve bu hükümetlerin görevidir. Aile bütünlüğünün korunması, kişinin bulunduğu ülkede ailesi ile beraber olmasına bağlıdır. Eğer işçi ailesinden ayrı yaşıyorsa hem kendisi hem de Türkiye'deki ailesi birçok sebeplerden dolayı birbirlerinden kopmakta ve yuvaların yıkılmasına yol açmaktadır. Eğer işçi ailesi ile bütünleşmezse, işçi başka ülkede, ailesi Türkiye'de ise bu işçi yabancı bir toplum içinde ruhi bunalımlar geçirdiği gibi, bunların çocukları da ayrı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Hatta bu parçalanmalarda, çocukların Avrupa'da veya Türkiye'de âdeta sahipsiz yetiştiği ve bunların birçok problemler getirdiği muhakkaktır. Bu

sebeple Alman makamları, artık Türk çocuklarının ana vatanlarına dönmelerini istemektedir. Türk hükûmetleri bu hususta da geçerli bir politika izlemelidirler. Değilse ne Alman ne de Türk toplumuna uyamayan “yüzgergezer genç nesli” kaybedebiliriz.

Türk işçilerinin ailelerini yanlarına almasıyla birlikte, çocukların uyum sağlamaları konusunda farklı problemler çıkmaktadır. DPT'nin yurt dışında yaşayan Türkler üzerine 2001 yılında hazırladığı raporda, Almanya'daki ailelerin uyum sorunları konusunda belirlediği şu noktalar dikkat çekicidir:

“Ailelerin Alman eğitim sistemi ve eğitim olanakları ile iş piyasası hakkında yeterli bilgiye sahip olmamaları, bazı ailelerin maddi sıkıntılar nedeniyle çocuk-

İki dillilikteki sorunlar çözülsürse, bulunan ülkenin toplumuna yabancılaşmaya ve kültürel yozlaşmaya çözüm bulunur.

larının bir an önce çalışma hayatına atılarak aile bütçesine katkı sağlamaları yönündeki tutumları ve ailelerin Almanya'daki sosyokültürel, ekonomik ve teknolojik alanda meydana gelen değişme ve gelişmeyi değerlendirememeleri”¹⁴ Rapor, bu nedenlerden ötürü ailelerin, çocukların gelecekleriyle ilgili sağlıklı yönlendirmeler yapamadığını belirtir. Ailelerin buldukları Avrupa ülkesinden âdetâ kopuk yaşaması da çocukları derinden etkilemektedir. Bu sorunların temelinde iletişimsizlik vardır. İki dillilikteki sorunlar çözülsürse, bulunan ülkenin toplumuna yabancılaşmaya ve kültürel yozlaşmaya çözüm bulunur.

Konut Problemleri

Konut problemi, bütün ülkelerin genelde çözüm bekleyen bir hususudur. Esasen, kendi toplumunun konut problemlerini halledemeyen ülkeler, yabancılara nasıl yardımda bulunabilir? Aslında yabancı ülkeler, “misafir-göçmen işçiler”in bekâr geleceklerini hesapladıkları için bekârlara mahsus olmak üzere “Wohnheim”lar yapmışlardır. Burada kalan işçiler, zamanla aile bütünlüğünü temin etmek için, Türkiye’den ailelerini getirmişlerdir. Bu durum ise konut problemlerini artırmıştır. Hatta Türk işçilerinin bulunduğu bazı ülkeler, zaman zaman Türklere Türk oldukları için ev vermemişler; Türkleri daima 3. sınıf vatandaş kabul etmişlerdir. Neticede bu işçiler kenar mahallelerde eski metruk yapıları -banyo, tuvalet olmamasına rağmen- yüksek fiyatla kiralamak mecburiyetinde kalmışlardır. Böylece vatandaşlarımız, içinde buldukları toplumla bir kaynaşma zemini, komşuluk münasebetleri kuramamıştır.

Türk işçilerinin Avrupa toplumuna, bilhassa Alman toplumuna bu şartlar altında entegre olması uzak bir hayaldir. Bu arada Alman-Türk evliliklerinin de uzun ömürlü olacağı sanılmamalıdır. Bu sebeple entegrasyon olayı 3. nesil için düşünülebilir. Türkiye’de ekonomik şartların müsait olduğuna inanan vatandaş-

larımızın % 90'ı dönme hazırlığı içindedir. Bu sebeple, entegrasyon uzak bir ihtimaldir. Bunu bilen Avrupa ülkeleri de sadece Türk işçilerinin ülkelerine dönüşlerini hızlandırıcı tedbirler aramaktadır. Bu arayış içinde Avrupa ülkelerinin karşılmasına çıkan gerçek, istihdam ettikleri Türk işçilerini tanımama gerçeğidir. Bu konuda tek taraflı araştırmalar yapılmakta, bu yüzden de sorun hep askıda kalmaktadır.

PROBLEMLERE YÖNELİK ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

Eğitimde Eşitliğin Sağlanması

Alman eğitim sistemi Türk öğrencilerinin anne ve babasını Alman kabul edip ailelerin çocuklarına dil eğitiminin temelini evde vereceklerini varsayıyor. Bu varsayım doğru olmadığı için Türk öğrencilerinin çoğunluğu, bocalama döneminin ardından kendisini Alman bilim adamlarının artık ölü gözüyle baktıkları Hauptschule gibi bir okulun kapısında buluyor.

Türk çocukları notları en düşük olan öğrencilerin gittiği *Hauptschule*'ye giderken Alman çocukları da en başarılı öğrencilerin gittiği *Gymnasium*'a devam etmektedir. Bu durumda ortaya Hauptschule âdeta bir Türk okulu, Gymnasium da Alman okuluymuş gibi bir görüntü çıkıyor. Bunu anlamak için Alman makamlarının resmî istatistik verilerini karşılaştırmak yeterlidir. Eğitimde fırsat eşitliğini yaratmak için dil ve kültür farklılıklarını dikkate alarak eğitim öğretim politikaları geliştirmek Alman yetkili makamlarının görevidir. Bu da Türkiye'nin resmî makamlarının yanında akademik çevrelerinin görüşü ve desteği ile mümkündür.¹⁵

Alman Ders Kitaplarında Türkiye İle İlgili Doğru Bilgilerin Yer Alması

Alman eğitim sisteminin genel eğilimiyle Alman kültürüne ve Alman toplumunun kültürel özelliklerine göre yapılandırılması ve böylelikle Türk kültür ve Türk öğrencilerine hitap etmemesi, eğitimde fırsat eşitliği ilkesini ihlal etmektedir.

Almanya'daki bu eğilimi görmek için orada okutulan ders kitaplarına bakmak yeterli olacaktır. Georg Eckert Uluslararası Okul Kitapları Araştırma Enstitüsü'nde görev yapan Prof.Dr. Wolfgan Höpken'in de belirttiği gibi, *Alman okul kitaplarında tek yanlılık eğilimi vardır*. Bu eğilim kendisini özellikle ortaöğretim kitaplarında göstermektedir. Prof. Dr. Höpken'e göre de Alman okul kitapları Türklere çok az yer vermektedir. Türklere yer verdiği zaman genel olarak Osmanlı Döneminden, daha doğru bir ifade ile Osmanlı ordusunun yenildiği İkinci Viyana Kuşatmasından veya Haçlı Seferlerinden bahsetmektedir.¹⁶ Kitapların büyük çoğunluğu Türkiye Cumhuriyeti döneminden sadece bir veya birkaç cümleyle dolaylı olarak bahsetmekte bu da öğrencilerin kafasında, Türkiye Cumhuriyeti diye bir devlet yokmuş gibi bir imaj oluşturmaktadır.

Süleyman Yıldız'ın¹⁷ yaptığı araştırmaya göre Türkiye'de ortaöğretimde kullanılan kitaplarda Almanya en olumlu sıfatlarla anlatılmakta ve kitaplara "dost

Almanya" ve "Türk-Alman dostluğu" eğiliminin hâkim olduğu görülmektedir¹⁸. Ünal Abalı'nın 1997 yılında yaptığı bir inceleme, orta- öğretimde kullanılan Alman okul kitaplarında, bunun tam tersi bir eğilimin mevcut olduğunu ortaya çıkarmıştır. Özellikle 1990'dan sonra yayımlanan kitaplarda Türkiye Cumhuriyeti'ni tanıtmaktan çok, sorgulayıcı bir eğilim hâkimdir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu sağlayan Kurtuluş Savaşı atlanmakta ve Mustafa Kemal Atatürk'ün başarısı küçümsenmektedir¹⁹.

Alman okul kitaplarının İslamiyet hakkında verdiği bilgilerde de eksiklikler vardır. *Profesör Udo Tworuschka* ve *Abdoldjavad Falaturi*'nin yönettiği ve 43 bilim adamının yaklaşık 600 Alman okul kitabını incelediği projede, kitaplardaki eksiklikler ve yanlışlıklar saptanmıştır. Bu yanlışlıkların en tipik olanı Müslümanlardan "Muhammedci" diye bahsedilmesidir.²⁰

Almanya'daki Müslüman öğrenciler çoğunluğu Türk olduğu için, kitapların verdiği imaj Türk öğrencilere karşı takınılan tavrı etkilemektedir.

Öğrencilerin iki dilli olmasına rağmen Alman okulunun tek dilli olması, özellikle yabancı öğrencilerin başarısını olumsuz etkiliyor²¹. Avrupa Birliği çerçevesinde çok dillik her ne kadar desteklenmekteyse de bu daha çok Avrupa Birliğine üye ülkelerin dili için söz konusudur.

Gerek ders kitaplarının genel olan bu eğilimi gerekse Alman okullarının tek dilli olması ve bazı yetkili organların tek taraflı tavır içerisinde bulunması Türk öğrencilerinin uyum sürecini olumsuz yönde etkilemekle beraber öğrenme motivasyonunu da azaltmaktadır.²² Bu bakımdan Alman ders kitaplarında Türkiye ile ilgili doğru bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

Ders Araçlarında Ülkeler Arası Birliğin Sağlanması

Almanya'da yaşayan Türk çocukları ne kendi dil, kültürel gelenek ve ölçülerini kaybederek o ana kadar korunan benliğini kaybetmeli ne de "Getto"da kendi kabuğuna çekilerek özünü ve benliğini korumaya çalışmak gibi bir zahmete girmelidir. Dil, kültür ve gelenek korunak öz benliğini kaybetmeden ve daraltmadan Alman ve Türk gelenekleri birbirine uyumlu hâle getirilerek daha ileri, daha gelişmiş bir düzeye ulaşılması mümkündür ve bu bir bakıma günümüzdeki global dünyanın kaçınılmaz bir sonucudur.

Kültürler arası diyalogo sağlayabilme, farklılıkları hoşgörü ile karşılayıp dünyada barış ve sevgiyi tesis edebilme, hükümetlerin hazırlayıp uygulamaya koyduğu eğitim programları ve materyalleri ile gerçekleştirilebilir. Başta öğretim programları olmak üzere öğretim materyali olarak öğrencilere sunulan her türden ders kitabı ve araç gereci, bireye kültürler arası sevgi, dostluk ve hoşgörü mesajları içermeli, onun kişisel benliğini geliştirmeye katkıda bulunarak millî düşünce dünyasını oluşturmali, oradan da evrensel düşünme dünyasına doğru ufuklar açmalıdır.

Avrupa Birliğinin, medeniyetler buluşması olduğunun ispatı, kültürler arası farklılıkların ve diyalogun kâğıt üzerinde kabul edilmesiyle değil, özellikle kendi

bünyesinde olan milletlerin hepsine aynı mesafede durarak onlara ana dilinde kendilerini tanıma ve gerçekleştirme imkânının verilmesiyle doğrulanabilir.²³

Avrupa Birliği'nin Helsinki Kriterleri bağlamında da olsa, Avrupa Birliği ülkelerinde yaşayan "Türk göçmen çocukları"nın eğitim sisteminde eşitlik ilkesinin tanınması gerekmektedir. Hâlbuki Almanya'nın bazı eyaletlerinde Türk çocuklarından bir bölümü, Almancayı tam olarak ifade edemedikleri için, çeşitli bahanelerle "engelliler okulları"na gönderilmektedir.

Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları

Millî Eğitim Bakanlığı, 2009 yılında başlattığı "Uzaktaki Yakınlarımız" projesi ile ders materyallerine ve özellikle öğrenci ders kitaplarına yeni bir standart getirmeyi amaçlamıştır. Proje kapsamında;

Yurt dışındaki Türk çocuklarına yönelik "Türkçe ve Türk kültürü dersi öğretim programı" geliştirilmiştir.

Bu programa uygun ders kitabı, öğrenci çalışma kitabı, "öğretmen kılavuz kitabı" ve öğretim materyalleri hazırlanmış ve dağıtımına başlanmıştır.

Yurt dışında görev yapan öğretmenlere, eğitim müşavirlerine/ataşelerine hazırlanan materyallerin tanıtımına yönelik eğitim verilmesi planlanmaktadır.

Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma becerisinin geliştirilmesi ve Türk kültürünün tanıtımına yönelik İnternet sitesi oluşturulmuş ve gerekli tüm doküman, bilgi ve belgelerin bu site aracılığı ile dağıtılması sağlanmıştır.²⁴

2009 yılında yeniden düzenlediği "Yurt Dışındaki Türk Çocukları İçin Türkçe ve Türk Kültürü Öğretim Programı" (1-10. sınıflar) çerçevesinde ders kitapları için de bir standart getirmiştir. Buna göre yurt dışındaki Türk çocukları için hazırlanan ders kitapları yapılandırmacı yaklaşıma göre yeniden nitelendirilmiş,

Öğretmen Kılavuz Kitabı,

Öğrenci Ders Kitabı,

Öğrenci Çalışma Kitabı

olarak adlandırılarak içeriği zenginleştirilmiştir.

Netice olarak diyebiliriz ki bir bütün hâlinde hepimiz, yurt dışındaki bu insanlarımızı unutmadan, onların bir yandan orada birer Türkiye Cumhuriyeti elçisi olmasını sağlamalı, diğer yandan da onları her bakımdan millî ve manevî değerler açısından doyurmalıyız. Bu hususta en önemli görev Millî Eğitim Bakanlığımızdır. Çünkü her türlü yurt içi ve yurt dışı eğitime bu Bakanlığımız görevlidir. Çalışma planı asırlar ötesine yönelik olmalı; projeler ona göre yapılmalıdır. Bu işleri uzman kişiler yürütmelidir. ■

Kuşaklar arasındaki dil ve kültür farklılıkları sadece topluma uyum açısından problem teşkil etmekle kalmamakta, konuşulan ve yazılan Türkçenin zamanla farklılaşarak kaybolmasına sebep olabilmektedir.

- ¹ ABALI, Ünal. Dil-Kültür ve Almanya'dan Dönen Öğrenciler. **Dil Dergisi**. 1993 (8), s.9.
- ² Özdemir, Çağatay, age., s. 85.
- ³ GÜZEL, Abdurrahman, *Der Türkische Arbeitnehmerkinder in Deutschland und Ihr Kulturunterricht*, Kulturkontakt Kulturkonflikt zur Erfahrung des Fremdes, Institut für Kulturantropologie und Europäische Ethnologie Universität Frankfurt am Main 1987, Nu. 28, s. 311-318.
- ⁴ JOHANSON, Lars, Zur Sprachentwicklung der "Turcia Germanica" **In: Türkische Sprachen und Literaturen**. Wiesbaden, 1991, s. 199-213.
- ⁵ AYTEMİZ, Aydın, Almanya'da Türkçe", **Avrupa'da Yaşayan Türk Çocuklarının Ana Dili Sorunları Toplantısı**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2000, s. 90.
- ⁶ AYTEMİZ, Aydın, agm., s. 90.
- ⁷ Bu hususta son rakamlar için kitabımızın EK:II bölümüne bakınız.
- ⁸ GÜZEL, Abdurrahman, *Erziehung und Bildung der Türkischen Migrantenkinder unsere besondere Berücksichtigung des muttersprachlichen Unterrichts*, Probleme der Resniegratin türkischer Migrantenkinder, Berichte-Referense 1987, Hrg. Horst Widmann-Ünal Abalı, Giessen, im April 1987, s.45-53.
- ⁹ ABALI, Ünal, **Almanya'daki Türk Eğitimcileri İçin Öğretmen El Kitabı**, MEB Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 38-39.
- ¹⁰ ABALI, Ünal. Dil-Kültür ve Almanya'dan Dönen Öğrenciler. **Dil Dergisi**, 1993 (8), s.9.
- ¹¹ GÜZEL, Abdurrahman, age.,1987.s.97.
- ¹² BEDİRHAN, Yaşar. "Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşayan Türk Çocuklarının Kültürel Uyum Sorunları ve Çözüm Önerileri", Akademik Bakış, Sayı 16, Nisan, 2009. (I.Uluslararası Eğitim ve Kültür Bağlamında Avrupalı Türkler Kongresi, Şubat-2008, Belçika.)
- ¹³ BEDİRHAN, Yaşar, age., s.3.
- ¹⁴ DPT Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı-Yurt Dışında Yaşayan Türkler Alt Komisyon Raporu, Koordinatör: Sunay Ferai Keçeci, Ankara, 2001.
- ¹⁵ Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, 1980.
- ¹⁶ HÖPKEN, Wolfgang, *Das Bild der Türkei in Deutschen Schulbüchern*, bkz. Verein für Turkish-Deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in Deutschen Schulbüchern - Deutsche in Türkischen Schulbüchern", Köln, 1993, s. 192.
- ¹⁷ YILDIZ, Süleyman Deutsche und Deutschland in aktuellen Türkischen Schulbüchern. Bkz. Verein für türkisch-deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in deutschen Schulbüchern - Deutsche in türkischen Schulbüchern", Köln, 1993.
- ¹⁸ HÖPKEN, Wolfgang, Das Bild der Türkei in Deutschen Schulbüchern, bk. Verein für Turkish-Deutsche Bildungsarbeit (Hrsg.): "Türken in Deutschen Schulbüchern-Deutsche in Türkischen Schulbüchern", Köln, 1993, s. 7.
- ¹⁹ ABALI, Ünal. **Almanya'daki Türk Eğitimcileri İçin Öğretmen El Kitabı**, İstanbul, 2000. S. 57. MEB Yayınevi.
- ²⁰ HİNRIČHS, Ernst Hrsg.: "Der Islam in den Schulbüchern der Bundesrepublik Deutschland", **Schriftenreihe des Georg-Eckert-Instituts**, Band 62. Frankfurt, 1990, s.2.
- ²¹ GOGOLİN, Ingrid, **Der monolinguale Habitus der multilingualen Schule**, 1994.
- ²² Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, Multilingual Matters, 1980, s. 230.
- ²³ Skutnabb-Kangas, Bilingualism or not, Multilingual Matters, 1980, p.232.
- ²⁴ <http://uzaktakiyakinlarimiz.meb.gov.tr/>, Erişim Tarihi 28/02/2010